

Navnetradisjoner i Norge.

(Kilde: Boken «Hva er et navn?» av Ivar Utne)

Vi har alle fornavn og etternavn. Noen har også et eller flere mellomnavn, av fornavntype eller fra etternavn. Det har ikke alltid vært slik. Bruken av etternavn kom sent til Norge. Skikkene med mange slags kallenavn varte til midt på 1800-tallet.

Etternavn

I mange europeiske land sør for Danmark hadde folk tatt i bruk etternavn laget av forfedrenes fornavn i flere hundre år før slike navn ble etablert i Norge. De tidlige etternavnene i Norge var navn fra innvandrere, særlig tyskere og dansker. Noen kom til Norge på 1600-tallet, men de fleste på 1700-tallet. Tidlig på 1800-tallet hadde overklassen etablert seg med etternavn rett og slett fordi mange av dem var innvandrere - dvs. statsforvaltere, prester, godseiere, handelsmenn og håndverkere.

Fra tidlig på 1700-tallet ble registre ført etter fornavn, f.eks. panteregistre. Folketellinger og skattemanntall ble ført etter adressen - gård for gård. I kirkebøkene ble gårdsnavnet ført opp som en adresse. Menn og kvinner ble ført inn i kirkebøkene med farens fornavn og -sen eller -datter ending. F.eks. Ole Hansen og Anne Hansdatter. Etterhvert ble det vanlig at folk også tok etternavn etter gården eller etter landskapet der gården lå. Guldbrand i Lia ble til Guldbrand Lie.

Norske gårdsnavn var gjerne tatt ut fra danske ord, slik de ble skrevet eller uttalt. Dansk var skriftspråket i Norge i mange hundre år, frem til rundt år 1900. Derfor ble stedsnavn skrevet på dansk - som Viig for Vik, som Hov for Hoff. Fra 1900 satte myndighetene i gang med å fornorske gårdsnavnene. Mange bønder skriver likevel gårdsnavnet sitt på gammel måte fortsatt, Gamle skrivemåter er fortsatt mye benyttet i norske etternavn av mange slag - Myhr heller enn Myr, Hoel heller enn Hol.

Rundt år 1800 var det vanlig at de relativt få kvinner som hadde etternavn beholdt dette ved giftemål, dvs. de skiftet ikke. Skikken med felles etternavn kom i bruk i Norge utover på 1800-tallet. Grunnen var at mannen var hovedperson i økonomiske saker og i andre viktige saker. Det ble naturlig at hans etternavn ble brukt også for kona.

Når folk flyttet inn til byene fra landsbygda - fra midten av 1800-tallet - ble det mer utbredt å ta i bruk et felles etternavn for familien. Ofte ble da mannens -sen navn brukt. Et -sen navn var også greit for å skjule bakgrunnen fra langsbygda.

Et ekte patronym vil si et -sen navn laget etter farens fornavn. Anders Olsen (eller Olesen) var sønn av Ole Kristoffersen, som igjen var sønn av Kristoffer Jensen. Sønn ble til -sen etter eldre dansk tradisjon og uten dobbelt s. Dobbelt s er vanligvis ikke benyttet i norsk, i motsetning til svensk tradisjon: Gustavsson, Olsson og Johansson.

Fra begynnelsen av 1900-tallet var tida inne til å innføre faste etternavn for alle. Med flere og flere på flyttefot og byer som vokste, ble det mer og mer behov for å kunne få entydige registre over folk. Slik at en kunne være sikker på hvem som var hvem. Det var nødvendig for skatt, skole og for håndhevinger av lov og rett. I samfunnet var det behov for orden. Navneloven som etablerte dette ble innført i 1923.

Navneloven.

Med navneloven av 1923 skulle alle ha fast etternavn. Mann, kone og barn skulle ha samme etternavn. Også folk på landsbygda ble pålagt å ta faste etternavn. Folk ble også pålagt å ta nye skrivemåter i bruk når de skulle ta navn fra gården sin. Mange navn ble nesten like, Myhrdahl - Myrdahl-Myhrdal-Myrdal. Andre er Boe og Moe, som ble til Bø og Mo. Vi gikk over fra Aa til Å og fra øi til øy. Forkortelser forkom også: Eide for Oldereide, Dahl fra Stordahl. Noen skiftet navn for å skille seg ut, navn som så flottere ut eller som var mer praktisk i et register.

Navneloven av 1923 kombinerte det praktiske med by- og overklaseskikken, og som var vanlig i deler av befolkningen. Med felles etternavn var det lettere å holde orden på hvem som var i familie med hverandre. Hovedregelen ble at koner skulle ta ektemannens etternavn. Mens det ble gitt åpning for unntak, dvs. for kvinnen å beholde sitt etternavn. Dette gjaldt forretningskvinner, kvinnelige kunstnere, vitenskapskvinner og også bondeslekter der kvinnen beholdt sitt farsnavn som etternavn. Kvinnen kunne også velge å beholde sitt slektsnavn som ugift foran mannens navn, altså som mellomnavn. Eks. er Haldis Moren Vesaas da hun giftet seg i 1934.

Fra 1949 ble det lettere for alle gifte kvinner å få beholde sitt tidligere etternavn.

Det ble mer vanlig at kvinner hadde arbeid utenfor hjemmet, og mange syntes det da var praktisk og rimelig å beholde samme navn etter at de giftet seg. Formelt fikk de ektemannens etternavn når de giftet seg. Det nye var at kvinnen kunne få tilbake navnet dersom ektemannen godtok det.

En anekdote:

En kvinne forteller om sitt møte med regelen av 1949 om etternavn for kvinner, da hun skulle gifte seg i 1955:

- Jeg hadde hørt noe om dette med mannens etternavn ved giftemål.
- Spurte departementet. Sa jeg hadde tenkt å hete det samme som mitt pikenavn.
- Svar: Da må du søke om navneforandring.
- Navneforandring?? Jeg vil jo hete det samme, ikke noe annet.
- Ja, men når du gifter deg så får du automatisk mannens etternavn. Og så må du få han til å skrive under på din søknad om navneforandring.
- Hvem han?? Faren min?
- Nei, mannen din.
- Ja, men

Det var ikke mer å snakke om det. For han skrev jo under på søknaden. Men, jeg måtte love å være snill et helt år, sa han.

Hadde det vært faren min så hadde jeg forstått det, at jeg kunne få bruk familienavnet og at han skulle skrive under på det. Men, at denne mannen som jeg skulle gifte meg med skulle skrive under - det har jeg ikke skjønt noe av til denne dag.

I 1965 ble ordningen med søknad for å beholde navnet avskaffet. Men, kvinnene skulle fortsatt oppgi om de ville beholde navnet sitt. Dersom de ikke ba om det, fikk de automatisk ektemannens etternavn.

Fra 1980 ble mye snudd om. Likestillingsprinsippet slo sterkt gjennom. Nå fikk kvinnene automatisk beholde sitt eget etternavn. Nå fikk ektefeller velge felles mellomnavn, eller en av ektefellene kunne ta den andres etternavn som mellomnavn. Begge kunne også få det dobbelte etternavn. Det er mange muligheter.

Rundt 2010 valgte 80 prosent av kvinnene mannens etternavn. Mer enn halvparten av kvinnene beholder imidlertid sitt eget tidligere etternavn som mellomnavn.

Det er vanlig i dag (2013) at barna får to etternavn (ca. halvparten av barna). Da er gjerne mors etternavn som mellomnavn og fars som andre etternavn, f.eks. Berg Jensen. Også bindestreksnavn er i bruk: Berg-Jensen. I offentlige registre står navnet Berg Jensen under J. Berg-Jensen står under B.

Gårdsnavnet - privat og offentlig !

Mange bønder ser på gårdsnavnet og etternavnet som sin private eiendom. For myndighetene er dette to forskjellige navn. Etternavnet tilhører bæreren, og er privat. Derimot ser myndighetene på gårdsnavnet som fellesskapets kulturarv. Dette kommer til syne i kart osv. Stedsnavnet er knyttet til stedet. Etternavnet er personlig. Det vi si at gårdsnavnet ikke tilhører bonden som eier gården. han eller hun forvalter gården i sin tid som eier - før den går videre til andre. Nye eiere kan ikke forandre gårdsnavnet.

Beskyttede etternavn

For beskyttede etternavn er grensen på 200 bærere (når du søker).

Alle må gå med på det. Du må skrive brev til alle.

(Agerup, Schreiner Hagevik, Bjønness (201 i 2010))

Mellomnavn

I gamle dager fikk søsken ofte hvert sitt mellomnavn. Skikken med mellomnavn kom fra Danmark på 1700-tallet. Folk kalte opp sine barn med mellomnavn fra slekten, dvs. slektsnavn.

Mellomnavn som etternavn kunne være mer enn bare gamle etternavn i slekten. Fram til ut på 1900-tallet kunne barn i samme søskenflokk få hver sine ekstra navn, enten normale fornavn eller forskjellige navn av etternavn-type. Slike ekstra navn hentet foreldrene ofte fra langt bakover i slekten. Eller fra kjendiser lokalt. Ofte ble det benyttet mellomnavn fra etternavnet (pikenavnet) til konas slekt, eller kvinnelige ektefeller bakover i slekten.

Fornavn

Fornavnet er den du er. Fornavnet vårt er nært knyttet til vårt bilde av oss selv, til identiteten vår, og til vår tilhørighet. Fornavnet vårt har vi gode følelser for. Når noen sier det, går pulsen litt raskere - vi får oppmerksomhet.

Selv om mange skifter etternavn, er det ganske få som skifter fornavn. Det er nærmest utenkelig å skifte fornavn. Når det skjer er det gjerne forbundet med en stor omveltning i livet.

Du har ikke selv valgt fornavnet. Det forteller noe om hva foreldrene dine tenkte da du ble født. Med valg av navn prøver foreldre å sette ord på hva de synes er fint i livet, på opplevelser, på drømmer og håp - som de vil dele med barnet.

Foreldre legger mye sjel i å finne et navn som de liker, og som de mener også vil passe for barnet som blir en del av familien deres. Etter hvert blir navnet uansett en del av deg! Du bare er det. Det er deg.

Kallenavn

Kallenavn er benyttet som fornavn. Tutta og Vesla er godkjente fornavn.

Det er vel også Toppen (Bech) og Minken (Fosheim).

Andre er gjerne kjæle navn eller kosenavn: Bøtteknotten, Olemann Veslemor, Veslegutt, Minsten, Lita, Tullik, Tertit, Terten, Bitten, Bibbi, Veslebror, Lillebror, Bror, Søster og Gullet.